

Як і більшість споруд, зведених наприкінці епохи советської окупації, ця була побудована не надто добре: стандартні бетонні плити, шерехаті, з подекуди вистромленою іржавою арматурою. Зі щілин старого корпусу де-не-де повиростали молоді дерева.

У країнах, об'єднаних у Советський Союз військовою силою, майже завжди була величезна нестача будівельних матеріалів, як, зрештою, і всього іншого в умовах планової економіки. Цемент економили, крали, не досипали до норми в розчині, і, приміром, будівлі кінця сімдесятих — початку вісімдесятих досі стоять, певно, під силою власної ваги, адже часто розчин між цеглинами подібний на пісок і його легко роздлубати пальцем.

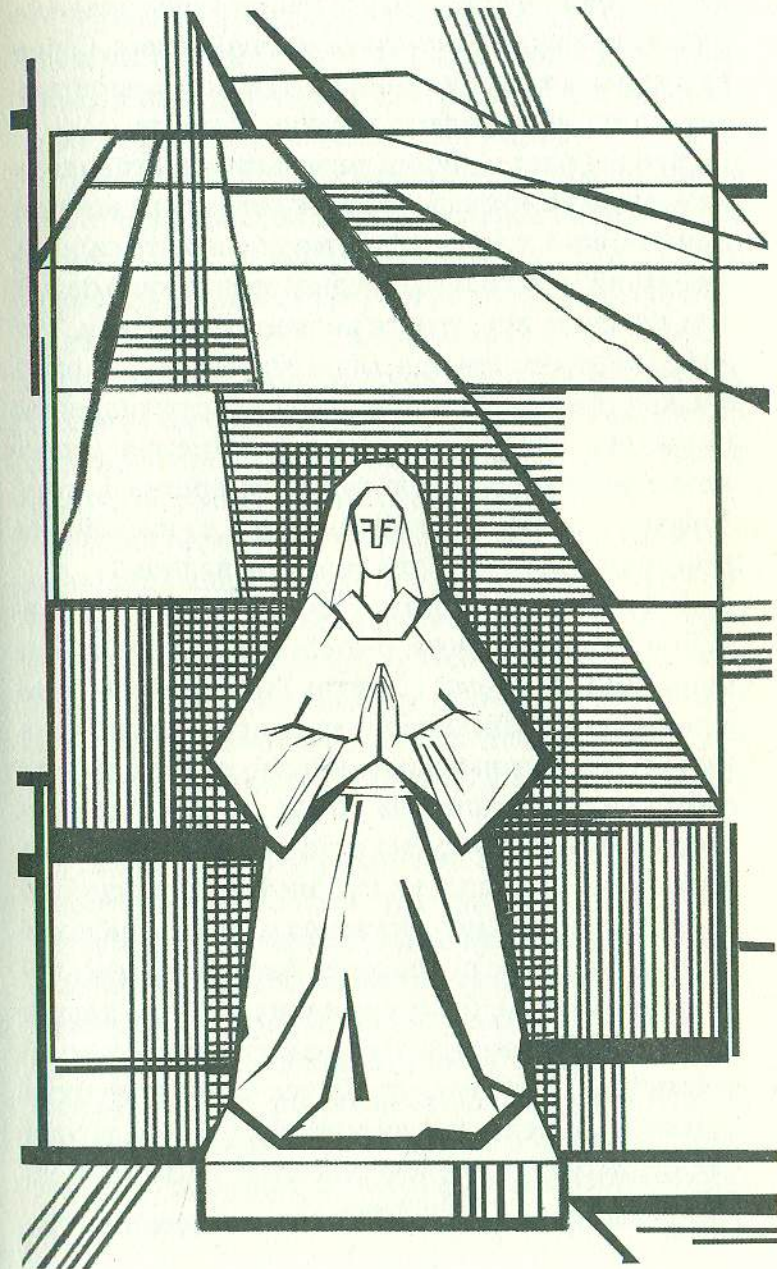
Важко уявити стіни, які на позір так легко зруйнувати, у будівлі, що слугувала в'язницею, оточеною колючим дротом. Проте тут тримали не так стіни, як охорона з людей, собак і наказів з Москви, які зрештою 1991 року виявилися теж непереконалими та недієвими: люди хотіли змін.

Це була звичайна виправна колонія. У Союзі в таких місцях переважно не тримали особливо небезпечних в'язнів. Сюди «найдобріший у світі суд» міг скерувати пролетаря за те, що він порізав когось ножом у вуличній бійці, здер дорогу хутрянну шапку чи іншим чином порушив громадський порядок. Тут була кузня кадрів для справжньої серйозної в'язниці, бо факт перебування в колонії загального режиму не давав можливості хвалитися ним у пристойному товаристві.

Тут був цех, побудований зі світло-сірої силікатної цегли, де з важких плит зі склеєної тирси робили поліровані корпуси кольорових телевізорів «Електрон». Праця ув'язнених завжди була бажаною в советській системі, бо коштувала дуже мало.

З часу відновлення Україною незалежності тут з'явилася Декларація прав людини, написана на стіні, фігура янгола з пофарбованого білим цементу, клумба з чорнобривцями у формі українського малого герба — тризуба, що квітне весну, літо й частину осені, а також невелика церква на честь святого Юрія.

Табірні будівлі за кілька десятків кілометрів від мальовничого Львова — це пастельний сірий бетон і абияк покладена цегла, старі металеві ґрати й колючий дріт. З початком російського нападу на Україну 24 лютого 2022 року в цьому місці серед лісосмуг і полів, де весняними вечорами чути, як співають жайворонки, багато чого змінилося. Усіх засуджених кримінальників вивезли до інших місць. Від травня 2022 року тут утримують людей,

які прийшли в чужу країну з війною або зрадили власну країну, щоб воювати на боці ворога. Серед них є також ті, хто вчинив на полі бою воєнні злочини: такі, що не мають терміну давності.

Час від часу в таборі теленькають оголошення — наче на вокзалі. Але звук сигналу на вокзалі приємніший, а тут — фрагмент сигналу сирени, вирізаний і обтятий на середині першої кульмінації. Усіх новачків він змушує нервово озиратися. Тут немає окремих камер, а лише гуртожитки з ліжками, як у військовому підрозділі, спортмайданчик і просторі місця для прогулянок, обмежені огорожею з бетонних плит із колючим дротом нагорі. З часів радянщини, окрім цих стін, до нас дійшла хіба традиція фарбувати бордюри вапном.

У 1954 році Україна, що була тоді у складі Советського Союзу, ратифікувала Женевські конвенції, зокрема і Третю Женевську — про поводження з військовополоненими. Її положень також має дотримуватися Росія, яка оголосила себе правонаступницею Союзу. Згідно зі своїми зобов'язаннями, Україна створила табір за всіма правилами: так далеко від лінії фронту, щоб до нього не можна було дістатися наявним озброєнням. Проте на час підписання Третьої Женевської конвенції ще не було крилатих ракет, а також дронів-камікадзе, здатних долати сотні й тисячі кілометрів. Тож тепер табір усе одно може бути атакований, незважаючи навіть на великі літери PW на дахах його будівель, які означають Prisoners of War, або ж «в'язні війни».

Я побував тут уперше у жовтні 2022 року, через вісім місяців після того, як Путін оголосив Україні війну, намагаючись приховати цей факт під евфемізмом «спеціальна воєнна операція».

Раніше я ніколи не бачив полонених чи навіть простих ув'язнених зблизька: перед війною писав книжки для дорослих, дітей та підлітків і тепер міркував, як мені ставитися до людей, що донедавна складали другу, як вважалося, після американської армію світу. Вони мали захопити українську столицю впродовж кількох днів або тижнів. А тепер ці люди були в приниженому становищі: коротко стрижені, у мішкуватих робах, поневолені.

У свій перший раз я стояв перед брамою в оточенні журналістів і був збентеженим. Перед масивними дверима, які вели до табору, я мав багато що дізнатися не лише про сучасних росіян, а також і про самого себе. Як буду ставитися до полонених? Що відчуватиму? Чи захочеться мені їх ударити або принизити? І як я буду боротися з цими бажаннями?

Зазвичай перед входом до табору журналісти нервують і стараються переkritи свою невпевненість жартами, перед брамою лунає веселий гелгіт. Але кожного нового візиту я уважно спостерігаю за реакцією медійників і щоразу намагаюся впізнати в їхніх емоціях свої перші емоції. До російського вторгнення мені ніколи не випадало бувати в тюрмі, хоча дорогою до Львівської політехніки, де я вчився, часто проходив повз слідчий ізолятор на вулиці Городоцькій і нізащо не хотів би опинитися за

Його похмурими стінами із глухими вікнами, крізь які всередину майже ніколи не потрапляло сонце. Бувалі журналісти бачили в'язниці в Колумбії та Камбоджі, Індії і Пакистані, подібні радше на людські ферми: тісні, брудні й задушливі, бачили тюрми в Сполучених Штатах, де сиділи члени вуличних банд. Дехто прибув сюди безпосередньо з фронту, як італійська журналістка Стефанія Баттістіні, що бачила зруйновані росіянами українські міста.

Насправді я лише значно пізніше збагнув, чого боявся найбільше, вперше входячи в металеві двері цього місця неволі: що ці люди за муром насправді такі ж, як ми. Що і з нами внаслідок війни можна силою, примусом і пропагандою зробити те, що зробили з ними.

Намір дослідити росіян у безпечній обстановці видавався дуже спокусливим. Проте після десятків інтерв'ю з бранцями, які погоджувалися говорити, а також розмов із тими, хто спілкувався з росіянами, я зрозумів, що завдання цього дослідження може виявитися складнішим, ніж я собі уявляв.

По-перше, росіяни чудово розуміли, що ми хочемо дізнатися про них більше і, відповідно, коригували свої відповіді, щоби здаватися більш привабливими. Це був феномен відомих соціологам «соціально очікуваних» відповідей. Умовний Владімір з умовного російського Красноярська в більшості випадків стверджував, що підписував контракт, щоб отримати гроші на лікування

матері, а не на ймовірну купівлю нового автомобіля з Китаю, відпочинок на морі в Єгипті чи ремонт старого житла.

Вихідці з російських в'язниць вирізнялися своїми добре продуманими життєвими історіями, у яких вони поставали захисниками слабких, переважно жіночої статі: «До дівчини чіплялися хулігани, я захищав її» — і цей захист завершувався вбивством. Або ж ці люди наголошували на тому, що вони сироти, нікому не були потрібними, ніхто їм не допомагав, тому вони стали на кримінальний шлях. Деякі з розповідей могли навіть витиснути сльозу в недосвідченого слухача. Але переважна більшість історій не витримувала навіть найпростішої перевірки на правдивість. Приміром, «захисник» міг виявитися жорстоким гвалтівником і вбивцею. Проте добре, у деталях продумана і з «душею» подана історія могла позитивно вплинути на сприйняття такого в'язня недосвідченим слухачем чи співчутливою аудиторією. Росіяни з досвідом ув'язнення були майстрами з «продажу» власних історій, правди в яких було так само мало, як у цапа молока.

Власне, тут хотів би визначитися з терміном «росіяни». Адже, крім етнічних росіян із Підмосков'я та Красноярського краю, Сибіру й Далекого Сходу, з російського анклавів у Європі — Калінінградської області й багатьох інших далеких місць, — у таборі є казахи, татари, таджики, башкири, чукчі, буряти, узбеки, удмурти, чуваші, кумики, вірмени, евени, лезгини, якути, тувинці, хакаси, марійці, пуштуни,